

บทที่ 2

ความหมายและความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ

พิพิธภัณฑสถานและจดหมายเหตุ

2.1 ความหมายและความสำคัญ

2.1.1 โบราณสถาน

1) ความหมาย

โบราณสถานโดยทั่วไป หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี และยังรวมถึงสถานที่หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่

2) ความสำคัญ

ในเชิงวิชาการนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนว่า เราสามารถเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาของมนุษย์สมัยอดีตได้จากโบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดีประเภทต่างๆ นอกจากนี้ เรายังสามารถเรียนรู้ถึงวิถีการ คำนวณ ขวัญ และปรับตัวของมนุษย์เพื่อการอยู่รอดเพื่อการดำรงสังคมให้คงอยู่ จึงเป็นที่ยอมรับกันว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดีนั้นก็เปรียบได้เสมือนเป็นภาษาที่บรรจุความรู้ นานาประการอยู่มากมายนับไม่ถ้วน ซึ่งคนในปัจจุบันสามารถถอดเขียนหรือประยุกต์เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไม่สิ้นสุด ด้วยเหตุนี้ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีจึงถูกจัดไว้เป็น “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม” หรือ “ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม” หรือ “มรดกทางวัฒนธรรม” ของแต่ละชาติ

ในกรณีของประเทศไทยนั้น ก็เห็นความสำคัญนี้และเห็นว่าจำเป็นต้องอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ดังนั้น จึงระบุไว้ในกฎหมายว่า

“ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลงโบราณสถาน หรือขุดค้นสิ่งใดๆ ภายในโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดี หรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ประการใด ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย”

นอกจากนี้ โบราณสถาน อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สูงค่าของชาติ ยังมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ดังนี้

1. เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเจริญของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง รวมไปถึงของชาติ
2. เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สะท้อนเรื่องราวในอดีตของท้องถิ่น อีกทั้งยังให้ข้อมูลในการศึกษาทางวิชาการด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ความสัมพันธ์กับดินแดนอื่นๆ
3. เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนและของประเทศชาติ ที่สามารถก่อให้เกิดรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม
4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
5. เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม

3) ประเภทของโบราณสถาน

ประเภทของโบราณสถาน ตามที่ระบุไว้ใน “สาระสำคัญของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535” อาจแยกได้ 2 วิธีคือ

- (1) แบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ คือ แบ่งเป็น
  - (1.1) โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
  - (1.2) โบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของ หรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
- (2) แบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน คือ แบ่งเป็น
  - (2.1) โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน
  - (2.2) โบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

อย่างไรก็ตาม ในบางครั้ง กรมศิลปากร ยังแบ่งประเภทโบราณสถาน โดยการใช้เงื่อนไขอื่นๆ อีก เพื่อให้สอดคล้องกับการบริหารจัดการโบราณสถาน ดังนี้

(1) แบ่งตามคุณค่าและความสำคัญ

1.1 โบราณสถานระดับชาติ ได้แก่

- โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ฯลฯ ซึ่งมีความสำคัญไม่เฉพาะต่อชุมชนใด ชุมชนหนึ่ง
- โบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนัก โดยมีหลักฐานบ่งชี้อย่างชัดเจน ยกตัวอย่างเช่น พระราชวังโบราณ เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
- โบราณสถานซึ่งมีลักษณะเด่น เป็นตัวแทนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม หรือ ศิลปกรรมที่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพเยี่ยมยอด หรือสามารถบ่งชี้ได้ถึงพัฒนาการทางศิลปะ สถาปัตยกรรม
- โบราณสถานที่มีลักษณะที่หาได้ยาก และมีเหลืออยู่น้อยแห่ง เป็นตัวแทนของรูปแบบใดๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ
- โบราณสถานที่ยังมิได้มีการสำรวจ ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่งทางโบราณคดี หรือขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
- ซากโบราณสถานซึ่งเป็นโบราณสถานร้างที่มีความเก่าแก่ และไม่มีการใช้งานในลักษณะที่สืบเนื่องจากประโยชน์ใช้สอยดั้งเดิมของโบราณสถาน

1.2 โบราณสถานระดับท้องถิ่น ได้แก่

- โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันเป็นพิเศษเฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น
- โบราณสถานซึ่งมีลักษณะที่นอกเหนือไปจากที่บ่งชี้ได้ถึงความเป็นโบราณสถานระดับชาติ

(2) แบ่งตามลักษณะที่ปรากฏ

2.1 โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน

องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
ตัวอย่างโบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน

2.2 ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่ปัจจุบันได้เสื่อมสภาพลงจนไม่เห็นรูปทรงที่ชัดเจน แต่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น

- คูเมือง กำแพงเมืองโบราณ เป็นแนวเขตเมืองในสมัยโบราณที่ใช้ป้องกันบ้านเมือง ในขณะเดียวกันก็อาจใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ คูเมืองและกำแพงเมืองนี้ในสภาพปัจจุบันอาจเปลี่ยนสภาพไปแล้ว แต่เราสามารถเห็นร่องรอยได้อย่างชัดเจนในภาพถ่ายทางอากาศ

ภาพตัวอย่างคูเมืองลำพูน

ตัวอย่างภาพถ่ายทางอากาศซึ่งเห็นร่องรอยคู้อมรอบเมืองโบราณชัยจำปา อำเภอกำแพงเพชร จังหวัดลพบุรี

- ถนนโบราณ
- เนินดินที่ปกคลุมซากโบราณสถานต่างๆ ตัวอย่างเช่น เนินดินที่ปกคลุมซากเจดีย์ วิหาร สมัยอยุธยาที่ปรักหักพังไปแล้ว เมื่อทำการขุดแต่งลอกดินที่ทับถมออกด้วยหลักวิชาทางโบราณคดี (ขุดแต่ง) ก็จะปรากฏซากสถาปัตยกรรมที่ถูกดินปกคลุมอยู่ได้

วัดปากส้วย เมืองกำแพงเพชร ก่อนการขุดแต่ง

วัดปากส้วย เมืองกำแพงเพชร ภายหลังการขุดแต่ง

- เนินดินที่มีร่องรอยการอยู่อาศัยมาก่อนในอดีต หรืออาจเป็นแหล่งฝังศพ หรือ แหล่งผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เช่น แหล่งเตาเผา ภาชนะโบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือเครื่องใช้โลหะ เป็นต้น หรือที่เรียกโดยรวมว่า แหล่งโบราณคดี ตัวอย่างได้แก่ แหล่งที่อยู่

อาศัยสมัยทวารวดีที่เมืองโบราณบ้านคูเมือง อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี, แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี อันเป็นเนินดินขนาดใหญ่ที่อำเภอพนสนิกม จังหวัดชลบุรี ซึ่งได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่อาศัยของคนก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ราว 2,000 – 4,000 ปีมาแล้ว หรือแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งมะนาว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นแหล่งฝังศพของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 2,300 – 3,500 ปีมาแล้ว

- แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ สถานที่ที่เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญในอดีต และเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ที่ควรแก่การจดจำและรักษาไว้ เช่น ทุ่งสัมฤทธิ์ จังหวัดนครราชสีมา ค่ายโพธิ์สามต้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

(3) แบ่งตามวัสดุก่อสร้าง

3.1 โบราณสถานที่สร้างด้วยดิน ได้แก่ กำแพงเมือง คันดิน คูเมือง

คันดินเมืองเชียงใหม่

3.2 โบราณสถานที่สร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ปรางค์ กำแพงเมือง ประตูเมือง เป็นต้น

เจดีย์วัดธรรมิกราช จ.พระนครศรีอยุธยา
ตัวอย่าง โบราณสถานที่สร้างด้วยอิฐ

- 3.3 โบราณสถานที่ยังคงสภาพดีด้วยหินและศิลาแลง ได้แก่ ปราสาทหรือสถาปัตยกรรมที่ได้อิทธิพลเขมร เช่น เจดีย์และโบสถ์วิหารในจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร เป็นต้น

ปราสาทหินพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์
ตัวอย่างโบราณสถานที่ยังคงสภาพดีด้วยหินทราย

- 3.4 โบราณสถานที่ยังคงสภาพดีด้วยไม้ ได้แก่ บ้าน กุฎิ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง โบสถ์ เป็นต้น

วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
ตัวอย่างโบราณสถานที่ยังคงสภาพดีด้วยไม้

(4) แบ่งตามประโยชน์การใช้งาน

- 4.1 โบราณสถานร้าง (Dead Monument) หมายถึง สิ่งก่อสร้าง อาคารสถาปัตยกรรมฯ ที่เป็นโบราณสถาน ที่ปัจจุบันถูกทิ้งร้าง ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ใช้งานดั้งเดิมดังในอดีต จนกลายเป็นหลักฐานทางโบราณคดี ตัวอย่างเช่น วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จ.ลพบุรี
ซึ่งไม่ได้เป็นวัดของสมัยปัจจุบันแล้ว

4.2 โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monument) เป็นโบราณสถานที่ยังคงมีการใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ดั้งเดิมจนถึงทุกวันนี้ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ป้อมปราการ หรือคูคลอง เป็นต้น

วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่
ตัวอย่างหนึ่งของโบราณสถาน
ที่ยังใช้ประโยชน์เป็นวิหารของวัดในปัจจุบัน

2.1.2 โบราณวัตถุ

1) ความหมาย

“โบราณวัตถุ” หมายความว่า สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี”

ทั้งนี้ คำว่า “โดยอายุ” นั้น กฎหมายมิได้กำหนดไว้เป็นจำนวนปีที่ชัดเจน แต่ในทางปฏิบัติมักกำหนดว่ามีอายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไปจึงจัดว่าเป็นโบราณวัตถุ

2) ความสำคัญ

โบราณวัตถุ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการใช้ศึกษาถึงเรื่องราวและพฤติกรรมของคนในอดีต เราอาจทราบถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในอดีตได้จากสิ่งของเหล่านี้ นั่นหมายความว่า โบราณวัตถุสามารถเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อันยาวไกลของผู้คนในอดีต (ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการบันทึกเล่าเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร) ให้เราได้รู้ ตัวอย่างเช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา สามารถเล่าเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตได้มาก ตั้งแต่การแสดงให้เห็นถึงความสามารถทางเทคโนโลยีในการผลิต รูปแบบภาชนะซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงความนิยมในกลุ่มชนที่แตกต่างกัน แม้กระทั่งสามารถบอกถึงการติดต่อสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นต่างๆ และบอกเส้นทางการค้าหรือการคมนาคมกับดินแดนอื่นๆ ได้อีกด้วย

3) ประเภท

การแบ่งประเภทโบราณวัตถุ นั้น ตามหลักวิชาการ โบราณคดี อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่คือ

(1) โบราณศิลปวัตถุ หรือ โบราณวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น (Artifacts) ได้แก่ สิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้ที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยวัสดุประเภทต่างๆ เช่น เครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ ประติมากรรม จิตรกรรม จารึก เป็นต้น

(2) นิเวศวัตถุ หรือโบราณวัตถุที่เป็นของตามธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม (Ecofacts) ที่ไม่ใช่สิ่งทีมนุษย์สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นโดยตรง แต่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต หรือมีร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมของมนุษย์ เช่น กระดูกสัตว์ เมล็ดพืช ซึ่งเราสามารถนำไปศึกษาถึงสภาพแวดล้อมในอดีตได้

เพื่อเป็นการง่ายในทางปฏิบัติ เราอาจแยกประเภทของโบราณวัตถุได้เป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. แบ่งตามวัสดุที่ใช้ เช่น
  - โบราณวัตถุประเภทไม้

พระพุทธรูปไม้
พบในเขตจังหวัดน่าน

- โบราณวัตถุประเภทดินเผา

ภาชนะดินเผาลายเขียนสี
พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จ.อุดรธานี

- โบราณวัตถุประเภทโลหะ เป็นต้น

เครื่องมือทำด้วยโลหะสำริด
พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จ.อุดรธานี

2. แบ่งตามการใช้งาน เช่น

- เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องปั้นดินเผา
- เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เช่น เครื่องมือล่าสัตว์
เครื่องมือหาปลา เป็นต้น

เครื่องมือล่าสัตว์ ทำด้วยกระดูกสัตว์
พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านเก่า จ.กาญจนบุรี

- เครื่องประดับ เช่น ลูกปัด กำไล เป็นต้น

ลูกปัดทำด้วยหิน
พบที่แหล่ง โบราณคดีคอนคาเพชร จ.กาญจนบุรี

ดังนั้นการแบ่งประเภทของโบราณวัตถุจึงไม่ได้กำหนดตายตัว ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการแยกแยะจัดกลุ่มโบราณวัตถุในแต่ละแห่ง

2.1.3 ศิลปวัตถุ

1) ความหมาย

“ศิลปวัตถุ มีความหมายแยกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ก. ความหมายตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 หมายความว่า สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงทางศิลปะ”

ข. ความหมายในเชิงวิชาการสากล หมายความว่า วัตถุที่คนประดิษฐ์หรือดัดแปลงขึ้นมาจากวัสดุธรรมชาติชนิดต่างๆ

2) ความสำคัญ

ศิลปวัตถุ มีความสำคัญในลักษณะเดียวกับโบราณศิลปวัตถุ คือ มีประโยชน์สำหรับใช้ศึกษาถึงเรื่องราวและพฤติกรรมของคน โดยเราอาจทราบถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคน ความสามารถทางเทคโนโลยีในการผลิตสิ่งของเครื่องมือใช้สอย ความนิยมรูปแบบศิลปะของกลุ่มชนที่แตกต่างกัน รวมทั้งสามารถบอกถึงการติดต่อสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นต่างๆ และบอกเส้นทางการค้าหรือการคมนาคมกับดินแดนอื่นๆ ได้

ความแตกต่างระหว่างศิลปวัตถุและโบราณศิลปวัตถุ คือ ศิลปวัตถุเป็นคำกว้างๆ ที่ใช้เรียกวัตถุที่ทำโดยคนในทุกยุคสมัย ในขณะที่โบราณศิลปวัตถุใช้เรียกสิ่งที่ทำโดยคนสมัยโบราณตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป

3) ประเภท

การแบ่งประเภทศิลปวัตถุ สามารถทำได้ในลักษณะเดียวกับการแบ่งประเภทโบราณศิลปวัตถุ คือ แบ่งตามวัสดุที่ใช้ทำ และแบ่งตามหน้าที่หรือประเภทการใช้งาน ทั้งนี้การแบ่งประเภทที่ไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับความสะดวกในการแยกแยะจัดกลุ่มโบราณวัตถุในแต่ละแห่ง

2.1.4 พิพิธภัณฑ์ประจำท้องถิ่น

1) ความหมาย

พิพิธภัณฑ์ ในความหมายกว้างๆ หมายถึง สถานที่ๆ จัดแสดงสิ่งของต่างๆ อันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ เพื่อให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่ผู้เข้าชม เป็นสถานที่ที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนในการพัฒนาสังคม นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังควรมีการดูแลรักษา ศึกษาค้นคว้า เผยแพร่และจัดแสดงวัตถุเหล่านั้น

2) ความสำคัญ

พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคนและธรรมชาติ สำหรับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็จะเป็นแหล่งปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นให้กับคนในชุมชนของตนและเพื่อแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติ และภูมิปัญญาหรือวัฒนธรรมประจำถิ่นนั้นๆ ได้อีกด้วย

ในบางแห่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนส่งเสริมการท่องเที่ยว

3) ประเภท

พิพิธภัณฑ์แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หมายถึง “สถานที่ที่รักษาโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน” และเป็น “สถานที่ที่รัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เป็นพิพิธภัณฑสถานซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของกรมศิลปากร”

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน

(2) พิพิธภัณฑสถานสำหรับท้องถิ่น หมายถึง สถานที่ที่เก็บรักษา โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เช่นกันแต่เน้นเป้าหมายหลักคือ จัดแสดงสิ่งของต่างๆ อันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อให้คนในท้องถิ่น ได้รู้จักตนเองมากขึ้น เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนที่จะเจริญเติบโตขึ้นมาในภายภาคหน้า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนสถานที่ที่สามารถเล่าประวัติความเป็นมาของผู้คนในชุมชนนั้น ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน และอาจรวมถึงแนวโน้มที่จะเป็นในอนาคตด้วย เรื่องราวในพิพิธภัณฑสถานประจำท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ก็ควรจะต้องสัมพันธ์กับเรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นนั้น หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ เนื้อหาในการจัดแสดงสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานประจำท้องถิ่น ควรจะต้องแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น

พิพิธภัณฑสถานชุมชนบ้านโป่งมะนาว ตำบลห้วยขุนราม
อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
เป็นตัวอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น

จากการที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ตามมาตรา 46 ที่ให้สิทธิแก่ท้องถิ่นในการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณีท้องถิ่นด้วยตนเอง ทำให้การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นในแต่ละท้องถิ่นเป็นสิ่งที่กระทำได้ง่ายขึ้น

2.1.5 จดหมายเหตุ และหอจดหมายเหตุประจำท้องถิ่น

1) ความหมาย

ความหมายและคำจำกัดความเกี่ยวกับจดหมายเหตุตามหลักวิชาสากล มี 3 ประการ คือ

1. เอกสารต้นฉบับ (Original) ที่ไม่ได้ใช้งานแล้วของหน่วยงานราชการ หรือสถาบันเอกชน ที่มีคุณค่าสมควรเก็บรักษาไว้ เอกสารประเภทนี้เรียกว่าเอกสารจดหมายเหตุ (Archival)

2. หน่วยงานที่มีหน้าที่รวบรวม จัดเก็บ สงวนรักษาและให้บริการเอกสารจดหมายเหตุเรียกว่า หน่วยงานจดหมายเหตุ (Archival Agency)

3. อาคารหรือส่วนของอาคารที่เก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุ เรียกว่า หอจดหมายเหตุ (Archival Repository)

แต่หากจะกล่าวให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นอาจกล่าวได้ว่า จดหมายเหตุ หมายถึง เอกสารต้นฉบับที่มีคุณค่า และ/หรือมีความสำคัญต่อสังคม หรือประเทศชาติ ที่สมควรอนุรักษ์หรือเก็บรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป ยกตัวอย่างเช่น ตำรายาพื้นบ้าน เอกสารใบบอก บันทึกเหตุการณ์สำคัญ หรือแม้แต่จดหมาย หรือบันทึกส่วนบุคคลที่ให้ข้อมูลหรือบอกเรื่องราวที่สำคัญ หรือเป็นประโยชน์ต่อสังคม ก็จัดเป็นจดหมายเหตุได้เช่นกัน

2) ความสำคัญ

เอกสารจดหมายเหตุ จัดเป็นข้อมูลสารนิเทศซึ่งเก็บความทรงจำ และการดำเนินงานของเจ้าของเอกสารซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชาติให้คงอยู่ตลอดไป เอกสารจดหมายเหตุ จึงเป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ในด้านประวัติศาสตร์ทุกด้าน

3) ประเภท

(1) ประเภทของเอกสารจดหมายเหตุ เอกสารจดหมายเหตุจำแนกได้ดังนี้

(1.1) เอกสารจดหมายเหตุประเภทลายลักษณ์อักษร คือ เอกสารที่สื่อข้อความ เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าจะเขียนด้วยมือหรือพิมพ์ลงบนวัสดุรูปแบบต่างๆ เช่น ใบบอกสารตรา หนังสือโต้ตอบ เอกสารการประชุม เป็นต้น

เอกสารการประชุม

เอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร

(1.2) เอกสารโสตทัศนจดหมายเหตุ คือ เอกสารที่สื่อโดยเสียงหรือภาพ เช่น ภาพถ่าย โปสเตอร์

อัลบั้มภาพจดหมายเหตุ

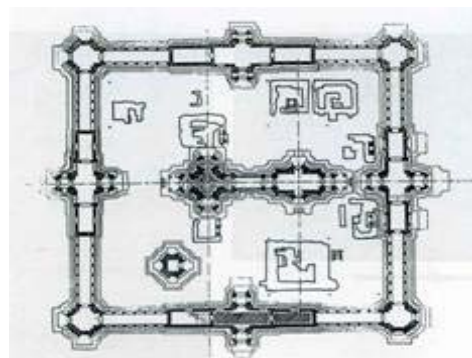

สไลด์เหตุการณ์สำคัญ

(1.3) เอกสารจดหมายเหตุประเภทแผนที่ แผนที่

แผนที่

แผนผัง

(1.4) เอกสารจดหมายเหตุประเภทวัสดุคอมพิวเตอร์

(2) ประเภทของจดหมายเหตุ สำหรับจดหมายเหตุ หรือสถานที่เก็บจดหมายเหตุนั้น อาจแบ่งได้อย่างง่ายๆ เป็น 2 ประเภทคือ

(2.1) จดหมายเหตุระดับท้องถิ่น

(2.2) จดหมายเหตุแห่งชาติ

ในส่วนของท้องถิ่นนั้น ในขั้นต้นอาจยังไม่มีควมจำเป็นในการจัดตั้งจดหมายเหตุ เนื่องจากเอกสารจดหมายเหตุของท้องถิ่นนั้นๆ อาจดำเนินการจัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ของท้องถิ่นได้

จดหมายเหตุแห่งชาติ จ.ตรัง

จดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ลำลูกกา จ.ปทุมธานี

2.2 คุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑ์และจดหมายเหตุหรือจดหมายเหตุท้องถิ่น เป็นมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมและมีคุณค่าต่อประเทศในด้านต่างๆ ทั้งความสำคัญในแง่ของการศึกษาเชิงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดี รวมถึงคุณค่าที่มีผลทางด้านจิตใจและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นด้วย ซึ่งคุณค่าและความสำคัญที่ว่่านั้นมีดังนี้

2.2.1 มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ประเทศและของโลก หมายความว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีอายุในท้องถิ่นเป็นหลักฐานสำคัญยืนยันว่าบรรพบุรุษของเราที่อาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินนี้มีความเป็นอยู่อย่างไร ทำมาหากินกันอย่างไร มีความเชื่อในศาสนาเช่นใด มีการสืบต่อลงมาจนถึงสมัยของเราได้อย่างไร ซึ่งนับเป็นหลักฐานบ่งบอกความเป็นมาของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ทำให้เราได้รับประวัติศาสตร์ของชาติทั้งด้านการเมือง การปกครอง การศาสนา การค้าขาย การทำมาหากิน

2.2.2 มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงถึงเกียรติ ความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นและในชาติ หมายความว่า ศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้างที่สวยงามตามลักษณะไทย เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลา พระราชวัง บ้านไทยภาคต่างๆ หรือรูปปูนปั้น รูปหล่อ รูปแกะสลัก ซึ่งส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป ลวดลายปูนปั้นประดับเจดีย์ วิหาร ลายแกะสลักไม้แบบไทยสมัยต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งยืนยันถึงความเป็นเลิศทางฝีมือในงานศิลปะในแต่ละยุคแต่ละสมัย และจะเห็นได้ว่างานฝีมือดังกล่าวได้สืบทอดต่อเนื่องมาอย่างไม่ขาดสาย แสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นเกียรติภูมิสูงของเราที่ควรแก่การทูลำบ่งรักษาไม่ให้สูญหาย

2.2.3 มรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกรัก ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ประชาชนระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว หมู่บ้าน ท้องถิ่น และระดับประเทศ กล่าวคือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เนื่องจากศาสนาได้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นที่สักการบูชาของประชาชนจำนวนมากทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ นอกจากนี้ ยังมีศาสนสถานและศาสนวัตถุในสถานที่อื่นๆ อีกมากมายที่ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นมีความศรัทธาเชื่อถือร่วมกันก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สามารถก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่ประชาชนท้องถิ่นได้

2.2.4 มรดกทางวัฒนธรรมเป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้าและวิจัย โดยเฉพาะเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของมนุษย์ ความเป็นอยู่ เทคโนโลยี ศาสนา ความเชื่อ การปกครอง การค้าขาย การเดินทาง ตลอดจนการประดิษฐ์คิดค้น ฯลฯ

2.2.5 มรดกทางวัฒนธรรมมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบัน เพราะในที่แห่งใดมีโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี ก็จะมีการขุดค้น อนุรักษ์ บูรณะ ตลอดจนการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นแหล่งศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หากมีการวางแผนสร้างระบบอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ระบบไฟฟ้า ประปา และถนนหนทางเข้าสู่โบราณสถานและหมู่บ้านใกล้เคียง ก็จะมีนักเรียน และนักท่องเที่ยวต่างถิ่นเข้าไปเที่ยวชมก่อให้เกิดรายได้แก่หมู่บ้านทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งหากโบราณสถานทุกแห่งได้รับการพัฒนาควบคู่ไปกับหมู่บ้านก็จะส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

2.3 ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

โดยทั่วไปแล้ว โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี รวมทั้งบันทึกประวัติศาสตร์ และจดหมายเหตุ ซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมนั้น จัดเป็นสิ่งสูงค่าทำนองเดียวกับทรัพยากรธรรมชาติประเภทแร่ธาตุและน้ำมันปิโตรเลียมซึ่งหากใช้อย่างไม่ระมัดระวังแล้วก็จะหมดไปอย่างสิ้นเชิงโดยไม่มีวิธีการใดจะสร้างขึ้นมาทดแทนใหม่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันอย่างเต็มกำลังในการอนุรักษ์และสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นสมบัติตกทอดแก่รุ่นลูกหลานสืบไป

อย่างไรก็ตาม เป็นที่ยอมรับกันดีว่า ในทุกประเทศกำลังประสบปัญหาเรื่องการเสื่อมสลาย หรือปัญหาในการดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โบราณสถาน โบราณวัตถุและแหล่งโบราณคดี

หากจะกล่าวอย่างกว้างๆ แล้ว การเสื่อมสลายของมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย มักเกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การเสื่อมสลายไปเนื่องจากกระบวนการทางธรรมชาติและกาลเวลา

กรณีนี้ได้แก่ การพังทลายของดิน การชะล้างดิน เนื่องจากการกระทำของน้ำฝน น้ำท่วม แผ่นดินยุบตัว แผ่นดินไหว รวมทั้งจากการกระทำของลมและภูมิอากาศ รวมทั้งความชื้น ความร้อน อุณหภูมิ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังเกิดเนื่องมาจากเป็นกฎของธรรมชาติที่เมื่อกาลเวลาผ่านไป วัตถุต่างๆ ย่อมผุพังเสื่อมสลายรูปลักษณ์เดิม แต่โดยทั่วไปแล้วการเสื่อมสลายเนื่องจากกาลเวลามักเป็นไปอย่างช้าๆ

แม้ว่ากระบวนการทางธรรมชาติสามารถทำให้มรดกทางวัฒนธรรมทุกประเภทต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด แต่ก็สามารถใช้ความรู้ทางวิชาการมาดำเนินการเพื่อชะลอการเสื่อมสลายหรือป้องกันการเสื่อมสลายไปก่อนเวลาที่สมควรได้

2. การเสื่อมสลายเนื่องจากการกระทำของคน

การเสื่อมสลายของมรดกทางวัฒนธรรมประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี บันทึกประวัติศาสตร์และจดหมายเหตุ เนื่องจากการกระทำของคน นับเป็นปัญหาใหญ่ และมีผลในการทำลายมากที่สุดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การกระทำที่นำไปสู่การทำลายนั้น ก็มีทั้งทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การก่อสร้างสิ่งใหม่ๆ ทับแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถาน

การขุดค้นบริเวณโบราณสถานเพื่อใช้ในการก่อสร้าง หรือการพยายามซ่อมแซมโบราณสถาน-โบราณวัตถุโดยขาดความรู้ เป็นต้น และที่นำไปโดยจงใจ เช่น การลักลอบขุดหาโบราณวัตถุ เพื่อนำไปขายหรือเก็บเป็นของส่วนตัว เป็นต้น

3. การเสื่อมสลายเนื่องจากการกระทำของพืชและสัตว์

รากของพืชที่ขึ้นอยู่ตามแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน หรือสิ่งก่อสร้างที่มีความงดงามทางศิลปะ สามารถงอกขึ้นไปตามช่องว่างและรอยต่อส่วนต่างๆของสิ่งก่อสร้างได้ เมื่อพืชเหล่านี้เติบโตมีรากใหญ่ขึ้นก็จะดันให้สิ่งก่อสร้างเกิดรอยแยกจนกระทั่งร้าวและแตกหักหลุดออกไป

ส่วนสัตว์ประเภทมด ปลวก มอด ก็สามารถทำลายส่วนประกอบของโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นไม้และอินทรียวัตถุให้สูญสลายไปได้อย่างรวดเร็วมาก รวมทั้งสามารถทำลายบันทึกประวัติศาสตร์และจดหมายเหตุที่ทำด้วยกระดาษ

ในบรรดาสาเหตุเหล่านี้ กล่าวได้ว่าในปัจจุบัน การเสื่อมสภาพเนื่องมาจากการกระทำของคนมีมากที่สุด หรือก่อให้เกิดการทำลายรุนแรงที่สุดต่อมรดกทางวัฒนธรรมทุกประเภท

2.4 แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาให้คงอยู่ตามเดิม ในที่นี้หมายถึงรวมถึงการดูแล ซ่อมแซม สืบทอด คุ้มครอง ป้องกันไม่ให้เสียหาย การอนุรักษ์โบราณสถานที่ดีดำเนินการกันเป็นสากล อาจแบ่งออกได้เป็น 2 แนวทาง คือ

2.4.1 การอนุรักษ์ด้วยแนวทางด้านกฎหมาย

ประเทศต่างๆ ทั่วโลกล้วนมีกฎหมายด้านการปกป้อง คุ้มครอง และอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งสิ้น โดยในประเทศไทยนั้น มีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535

มาตรการสำคัญประการหนึ่งในการปกป้อง คุ้มครอง และอนุรักษ์ ตามกฎหมายนี้ได้แก่การประกาศขึ้นทะเบียน โบราณสถานและโบราณวัตถุเป็นโบราณสถานหรือโบราณวัตถุของชาติ

2.4.1.1 การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

ในประเทศไทยนั้น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 7 ได้กำหนดเรื่องการขึ้นทะเบียนโบราณสถานไว้ว่า “เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใดๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถานโดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้ อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ให้กระทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การขึ้นทะเบียนโบราณสถานดังที่กล่าวข้างต้นนั้น ถ้าโบราณสถานนั้นมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย อธิบดีกรมศิลปากรต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจก็ให้มีสิทธิร้องต่อศาลภายในกำหนดสามสิบวันนับแต่วันที่อธิบดีแจ้งให้ทราบ ขอให้ศาลมีคำสั่งให้อธิบดีกรมศิลปากรระงับการขึ้นทะเบียนและหรือการกำหนดเขตที่ดินให้เป็นโบราณสถานแล้วแต่กรณีได้ ถ้าเจ้าของหรือผู้ครอบครองมิได้ร้องขอต่อศาล หรือศาลมีคำสั่งคดีถึงที่สุดให้ยกคำร้องขอของเจ้าของหรือผู้ครอบครองให้อธิบดีดำเนินการขึ้นทะเบียนได้

จากบทกฎหมายมาตรา 7 ดังกล่าวข้างต้นหากสรุปเป็นหลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนได้ดังนี้

1) หลักเกณฑ์การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

(1) อสังหาริมทรัพย์ที่จะขึ้นทะเบียนต้องเป็นโบราณสถานตามบทนิยามของกฎหมายของคำว่า “โบราณสถาน”

(2) อธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้มีอำนาจประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานและมีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน ซึ่งเขตของโบราณสถานนี้ให้ถือเป็นโบราณสถานด้วย

(3) หากโบราณสถานใดที่อธิบดีกรมศิลปากรจะประกาศขึ้นทะเบียนมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย อธิบดีกรมศิลปากรต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบ หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่พอใจก็ให้มีสิทธิร้องต่อศาล

ภายในสามสิบวัน นับแต่วันที่อธิบดีกรมศิลปากรแจ้งให้ทราบ หากศาลมีคำสั่งให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนและหรือกำหนดเขตที่ดินให้เป็น โบราณสถาน ก็ให้อธิบดีระงับการขึ้นทะเบียนหรือการกำหนดเขตที่ดิน

หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ได้ร้องขอต่อศาลหรือศาลมีคำสั่งคดีถึงที่สุดให้ยกคำร้องของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจขึ้นทะเบียนได้

ดังนั้น หากเจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่ยื่นคำร้องต่อศาลภายใน 30 วัน ก็ถือว่าสละสิทธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรจะประกาศขึ้นทะเบียน โบราณสถานต่อไป

(4) อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจเพิกถอนการขึ้นทะเบียน โบราณสถาน หรือแก้ไขเพิ่มเติมการขึ้นทะเบียน โบราณสถาน

(5) การประกาศขึ้นทะเบียนหรือประกาศเพิกถอนหรือประกาศแก้ไขเพิ่มเติมการขึ้นทะเบียน โบราณสถานต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา

(6) โบราณสถานที่อธิบดีกรมศิลปากรได้จัดทำบัญชีและประกาศในราชกิจจานุเบกษามาตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ก่อนวันที่พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ใช้บังคับ ให้ถือว่าเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

2) การขึ้นทะเบียนโบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครอง

โบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองซึ่งถูกทิ้งร้างไว้ ยังพบเห็นได้อยู่ทั่วไปตามป่าเขา เมื่อได้มีการตรวจสอบแล้วเห็นว่าสมควรจะขึ้นทะเบียนเพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาและการควบคุมโบราณสถานก็ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนได้

นอกจากประกาศขึ้นทะเบียนตามที่กล่าวข้างต้นแล้ว กฎหมายยังให้อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้

2.4.1.2 การขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุ

มาตรา 14 มาตรา 15 และมาตรา 16 ของพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 กำหนดกรณีการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุไว้ สรุปสาระได้ว่า หากอธิบดีกรมศิลปากรพิจารณาเห็นว่าโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุใด

ซึ่งมีได้ อยู่ในความครอบครองของกรมศิลปากร มีคุณค่าในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดีเป็นพิเศษ อธิบดีกรมศิลปากรมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียน โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ นั้น และเมื่อได้มีการขึ้นทะเบียน โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุใดแล้ว ผู้ใดจะ ซ่อมแซมแก้ไข หรือเปลี่ยนแปลง โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจาก อธิบดีกรมศิลปากรเป็นลายลักษณ์อักษร

กรณีที่ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุที่ขึ้นทะเบียนนั้นชำรุด หักพัง เสียหาย หรือสูญหาย หรือมีการย้ายสถานที่เก็บรักษา ให้ผู้ครอบครอง โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุ นั้นแจ้งเป็น หนังสือไปยังอธิบดีกรมศิลปากรภายใน 30 วัน นับแต่วันชำรุด หักพัง เสียหาย สูญหายหรือมีการ ย้ายสถานที่เก็บรักษา (มาตรา 16)

โดยปรกติแล้ว การขึ้นทะเบียน โบราณสถานหรือ โบราณวัตถุ นั้น ต้อง ดำเนินการจัดทำข้อมูลรายละเอียดของ โบราณสถานหรือ โบราณวัตถุ ที่ต้องการขึ้นทะเบียนให้ สมบูรณ์ก่อน จึงเป็นกระบวนการประกอบด้วยหลายขั้นตอนที่ต้องใช้เวลา และงบประมาณ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและช่วยเหลือการขึ้นทะเบียน โบราณสถาน และ โบราณวัตถุ ได้ในขั้นตอนการจัดทำข้อมูลและรายละเอียดประกอบ กระบวนการดำเนินการเพื่อขึ้นทะเบียน ซึ่งสามารถสรุปงานที่สามารถมีส่วนร่วมได้ดังนี้

กรณีการขึ้นทะเบียน โบราณสถาน	กรณีการขึ้นทะเบียน โบราณวัตถุ
กระทำได้โดยจัดทำแผนผัง โบราณสถานโดย รายละเอียดตามรูปแบบที่กรมศิลปากรกำหนด แล้วนำเสนอกรมศิลปากรพิจารณาดำเนินการ เพื่อประกาศขึ้นทะเบียนต่อไป	กระทำได้โดยจัดทำบัญชีหรือเอกสารแสดง รายละเอียดของ โบราณวัตถุประเภทต่างๆ ตามที่กรมศิลปากรกำหนด แล้วนำเสนอกรม ศิลปากรพิจารณาดำเนินการเพื่อประกาศขึ้น ทะเบียนต่อไป

2.4.2 การอนุรักษ์ด้วยแนวทางด้านวัฒนธรรม

การอนุรักษ์ โบราณสถานและ โบราณวัตถุด้วยแนวทางวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมที่ มีการดำเนินการในทุกประเทศเนื่องจากสามารถช่วยให้ลดทอนปัญหาการทำให้ โบราณสถานและ โบราณวัตถุเสื่อมสภาพได้

โดยทั่วไปแล้ว การอนุรักษ์ด้วยแนวทางวัฒนธรรมได้แก่ การใช้วิธีการและสื่อต่างๆ เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงความเป็นมา ความสำคัญ และประโยชน์ของโบราณสถานและโบราณวัตถุ กิจกรรมเหล่านี้ เป็นกิจกรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถขอดำเนินการได้ และเป็นกิจกรรมที่ควรทำหรือสนับสนุนให้มีการทำมากที่สุด เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุในท้องถิ่น

2.5 แนวทางการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึงปฏิบัติ

- 1) ส่งเสริมให้การศึกษาเกี่ยวกับประเภท ความสำคัญ คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ในระบบโรงเรียนทุกระดับ
- 2) ส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัย เรียนรู้และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่เป็นแบบอย่างเฉพาะท้องถิ่นต่างๆ โดยเน้นให้มีการสืบทอดความรู้อย่างไม่ขาดสาย
- 3) ส่งเสริมให้มีการนำเอาประเพณีสำคัญๆ ของชาติและของท้องถิ่นมาปฏิบัติในวาระอันสมควรอย่างสม่ำเสมอ และเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน
- 4) เปิดโอกาสให้ประชาชน องค์กรเอกชน ได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษา บูรณะ ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุสำคัญๆ ในท้องถิ่น หรือโบราณสถานสำคัญระดับชาติ และสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ชื่อเสียงของประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวมทั้งพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- 5) ดำเนินการประชาสัมพันธ์ทุกรูปแบบ ทางสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ และสื่ออื่นๆ เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์
- 6) ดำเนินการอนุรักษ์บำรุงดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑสถาน และจดหมายเหตุ ตามหลักวิชาการ ภายใต้อาณัติของกรมศิลปากร